

Duizend jaar theater in een Amsterdams grachtenpand

Op 22 februari 2003 werd in het Theater Instituut Nederland te Amsterdam de tentoonstelling „Speelruimte; 1000 jaar Theater. NL” geopend. Na een inleiding door directeur Kees Vuyk, die stelde dat Nederland wellicht geen theatertraditie kent, maar wél een lange en interessante geschiedenis, besprak hoogleraar historische letterkunde Herman Pleij het Middeleeuws toneel aan de hand van het onlangs gerestaureerde schilderij „Boerenkermis” van Pieter Balten (1525-1598). In de van hem bekende - en bij zijn vakgebied zo goed passende - bourgondische stijl ging Pleij vooral in op de scabreuze taferelen binnen deze bonte voorstelling, die hij wenste te karakteriseren als „een catalogus van ongewenst gedrag”.

Theaterhistoricus Rob van der Zalm, die het concept voor de expositie ontwikkelde, leverde zijn aandeel met de beschrijving van een zoektocht naar de laatste rustplaats van de legendarische acteur Louis Bouwmeester (1842-1925) op de Amsterdamse dodenakker Zorgvlied. Het herstel van het verwaarloosde graf van Bouwmeester is één van de initiatieven in de periferie van „Speelruimte”, waartoe ook wandelingen door de hoofdstad, lezingen, thematische mini-exposities en educatieve programma’s voor scholieren behoren. De opening werd afgesloten met een adembenemend fragment uit de voorstelling *Poppentje on Tour* van Speeltheater Holland - een betere illustratie van de magie van het theater was nauwelijks denkbaar geweest.

De expositie is voor een deel chronologisch, voor een deel thematisch ingericht. Op de begane grond volgt men in drie zalen de ontwikkeling van het theater vanaf de vroege Middeleeuwen - de periode van de rondtrekkende komedianten met hun kluchten op het met kwakzalvers en kooplieden bevolkte marktplein. In de zestiende eeuw - in cultuurhistorisch opzicht voor de onderzoeker altijd een „lastige” eeuw volgens Pleij - krijgt het officiële toneel, door de Rederijkers in opdracht van de stad verzorgd, steeds meer voet aan de grond, en dat impliceert niet alleen een beweging van „buiten” naar „binnen”, maar ook van „gratis” naar „betaald”. De sprong naar het schouwburgtheater voor de gegoede burgerij in de zeventiende eeuw is dan niet groot

„Speelruimte; 1000 jaar Theater.NL” in het Amsterdamse Theatermuseum.

meer. Theater, in deze tijd uitgebreid met opera en ballet, wordt in meer dan één opzicht een elitair bedrijf.

In zijn openingspeech omschreef Vuyk de lange periode die nu volgt, tot na 1945, als een tijd van betrekkelijke bloedarmoede. Hij constateert een samenhang met het burgerlijk karakter van Nederland - in de Middeleeuwen sterk door de relatief snelle afrekening met het feodalisme, en na 1945 juist snel aan het afbrokkelen door de ontwikkeling van wat later het postmodernisme zal gaan heten. Met de opkomst van het vlakkevloertheater en de daaruit voortvloeiende betrokkenheid van de toeschouwers keren we als het ware terug naar de situatie in de Middeleeuwen - waar „publieksparticipatie” eerder regel dan uitzondering was. Tenminste als we Pleij volgen, die daarvan enkele fraaie en - vanzelfsprekend - erotisch getinte voorbeelden opdiste.

In een grote bovenzaal staat de actualiteit centraal, gegroepeerd rond de vier thema’s toneel, dans, muziektheater en objecttheater. Van de moderne tijd is de archivering en verslaglegging het grootst, en vooral daar dient zich een groot probleem aan. Wat laat je immers zien van een onderwerp dat zó vluchtig en vergankelijk is en zó nadrukkelijk niet ge-

schikt om „aan de muur te hangen” als theater? In de tentoonstelling valt op hoezeer de samenstellers in de schatkamers van het instituut (en daarbuiten) gezocht hebben naar variatie: tekstuutgaven, affiches, foto's, maquettes van toneeldecors, rekwisieten en kostuums. En vooral ook hoe ze een breed en interessant scala aan videofragmenten hebben gekozen bij wijze van ijkpunt voor de vier genoemde disciplines.

Veel van dergelijke zaken kon men ook voorheen in het statige pand aan de Herengracht bewonderen, maar de veelheid aan film in „Speelruimte” is werkelijk bijzonder. Zo sta je ademloos te kijken naar het dienstmeisje uit *De kale zangeres* door Toneelgroep Studio, een brutaal nest dat zich met haar monoloog vrijelijk tussen het publiek begeeft. Zo'n absurde tekst spelen, zo dicht op het publiek, zo nadrukkelijk „uit de lijst” - het illustreert prachtig de vernieuwingsdrang in de vroege jaren zestig, en je vraagt je af waarom het nog tot 1969 moest duren voordat het establishment de eerste tomaten om de oren kreeg.

En dan de fragmenten uit een klassieker als *Op hoop van zegen*, in een aantal verschillende versies te bewonderen, versies die stuk voor stuk iets verraden omtrent de intenties van de makers - van sociaal bewogen tot inspelend op gemakkelijk sentiment. Van Louis Bouwmeester is een fragment op film uit 1920 overgebleven, waarschijnlijk het oudste bewaard gebleven filmpje van een acteur in een toneelrol. We zien hoe Bouwmeester zich schminkt en daarna, met rollende ogen en op en neer wippende sik, een scène speelt in zijn glansrol, de joodse woekeraar Shylock uit *De koopman van Venetië*. Zo is er veel meer. Bij de magistrale beelden van het Terschellingse Oerol-festival bijvoorbeeld vervloek je al die zomers die je daar niet geweest bent omdat je nuttiger bezigheids had.

Theater is niet alleen vluchtig, het is immers ook „nutteloos”, in die zin dat de wereld er misschien niet zoveel slechter had uitgezien zonder theater - een veronderstelling waarvan het gelijk of ongelijk gelukkig nooit zal worden aangetoond. Maar intussen is het een groot feest om een uur of wat te vertoeven bij al die materialen, objecten en filmbeelden die getuigen van zoiets kortstondigs en onzinnigs als theater. Aan het kamertoneeltje van baron

Van Slingelandt uit 1781 kan het kleinste kind zich ook nu nog vergapen, tenminste als het geraakt wil worden - en dat wil het - door de betovering van de illusie. De fraaie decorstukken die men gaandeweg tegenkomt zijn zowel interessant voor de theaterliefhebber als voor wie geïnteresseerd is in beeldende kunst. En de letterkundige specialist zal zijn neus op het vitrineglas drukken om in te zoomen op die wereldberoemde, unieke druk van het Maria-mirakel *Mariken van Nieumeghen*, ruimhartig afgestaan door de Bayerische Staatsbibliothek te München. Prettige bijkomstigheid bij dit alles is, dat men zich niet hoeft te haasten en desgewenst nog een volgend bezoek kan plannen: de expositie blijft minstens twee jaar staan.

Jos Nijhof

„Speelruimte; 1000 jaar Theater.NL”, van 22 februari 2003 tot 1 april 2005 in het Theater Instituut Nederland. Bezoekadres: Herengracht 168, NL-1016 BP Amsterdam, tel. +31 (0)20 551 33 00, fax +31 (0)20 551 33 03, info@tin.nl, www.tin.nl. Postadres: postbus 19304, NL-1000 GH Amsterdam.

435

Het Goeyvaerts Consort en de hedendaagse koormuziek: een verhaal vol passie

Het allereerste concert van het Goeyvaerts Consort op 31 maart 1995 in de begijnhofkerk in Gent was gewijd aan *Het passieverhaal volgens Matteüs* van de Gentse componist Norbert Rosseau. Daarmee zijn enkele kernbegrippen van dit ensemble genoemd: een koor met vaste stek in Gent, een bijzondere belangstelling voor de muziek van Vlaamse componisten en een niet aflatend engagement voor de hedendaagse koormuziek die met enorm veel passie wordt gebracht.

Het koorleven in Vlaanderen is rijk geschaakt. Naast de talrijke amateurkoren zijn er ook verschillende professionele vocale ensembles actief. Alom bekend zijn de koren en ensembles gespecialiseerd in oude muziek, vaak volgens de principes van de authentieke uitvoeringspraktijk: Collegium Vocale, Huelgas, Currende, Ex Tempore. Het koor van de Vlaamse Opera en het Vlaams Radiokoor vervullen door aard en context van hun activiteiten een specifieke functie. Door de recente scheiding tussen de openbare omroep VRT en het Vlaams Radiokoor (en -orkest) is het oorspronkelijke profiel van dit ensemble wat verwaagd. Sindsdien heeft dit ensemble zich een plaats veroverd als succesvol concertkoor, met